

پایش اندیشه: محیط زیست و سبک زندگی

حجت الاسلام و المسلمین دکتر فراهانی فرد

RASA

از سبک زندگی شده است خود مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) تعبیری که از سبک زندگی دارند می‌فرمایند که سبک زندگی به تمام مسائلی برمی‌گردد که متن زندگی انسان را شکل می‌دهد. پس نگاه کنید هر دو در تعریف سبک زندگی می‌فرماید به همه مسأله‌ها برمی‌گردد که به نوعی به متن زندگی انسان مرتبط است و محیط زیست هم آن محیطی است که تمام فعالیت‌های انسان را و زندگی انسان را دربرمی‌گیرد. بنابراین از یک جهت اشتراک این دو مفهوم به معنای گستره وسیع‌شان قابل توجه است و به نظر هر دو روی هم هستند و اثرگذارند. اگر ما سبک و شیوه زندگی مان را که یک معنای وسیع دارد اصلاح کنیم، روی محیط زیست سالم ما می‌تواند اثر بگذارد.

به صورت طبیعی شما نگاه کنید، اگر افراد جامعه‌ای، بی‌مبالات باشند، نوع خاص زندگی‌شان، مصرف‌شان و تفریحاتشان به گونه‌ای خواهد بود که می‌تواند محیط زیست را خراب کند. از طرف دیگر، اگر آموزه‌های دینی را در زندگی رعایت کنیم، نوع تفریح و رفتارهایمان با یکدیگر حساب شده باشد، به طور طبیعی، محیط زیست سالمی خواهیم داشت؛ یعنی سبک زندگی می‌تواند بر محیط زیست اثر داشته باشد. اگر محیط ما، محیط سالمی باشد، قطعاً می‌توانیم شیوه‌هایی برای رسیدن به حیات طیبه داشته باشیم و سبکی برای زندگی داشته باشیم که خیلی راحت‌تر و بهتر بتوانیم به آن معنا برسیم.

پایش - برای ادامه بحث نیازمند هستیم که برای مهم‌ترین معضلات محیط زیست و فضای زیستی انسان به معنای عام خودش، دنبال راه‌کارها باشیم. اول بفرمایید مهم‌ترین معضلات در زمینه محیط زیست چیست؟

انسان به طور طبیعی از همان جامعه‌های ابتدایی با طبیعت،

پایش: تشکر می‌کنم از وقتی که در اختیار ما قرار دادید. همان طور که مستحضردید مجله پایش مربوط به بحث‌های سبک زندگی و چالش‌هایی است که در سبک زندگی ایرانی - اسلامی وجود دارد. در شماره هشت مجله تصمیم گرفته‌ایم به بحث محیط زیست بپردازیم و حضرت عالی در این زمینه کار کرده‌اید و خواستیم از محضرتان استفاده کنیم و نکاتی که هست در این مجله منعکس کنیم.

• تشکر می‌کنم از شما و همکارانتان که این بحثی را که حضرت آقا مطرح کردند و فرهنگ‌سازی‌اش را شروع کردند، پیگیری می‌کنید. طبیعتاً بعد از فرمایش ایشان بحث‌هایی زیادی در این زمینه صورت گرفته است. از شما برای طرح این بحث در حوزه محیط زیست و ارتباطش با بحث سبک زندگی تشکر می‌کنم و در خدمت شما هستم.

پایش: محیط زیست سالم چه نقشی در زندگی و چه تأثیری بر بهبود و ارتقای سبک زندگی می‌تواند داشته باشد؟

وقتی ما هم تعریف سبک زندگی و تعریف محیط زیست نگاه می‌کنیم می‌بینیم هر دویشان یک گستره وسیعی را شامل می‌شوند. درباره محیطی که تمام زندگی انسان را دربرمی‌گیرد تعاریف متعددی شده است. یکی از تعاریفی که هست این است که در واقع، محیطی که تمام رفتارهای انسان را دربرمی‌گیرد، با عنوان محیط زیست مطرح است. بنابراین گستره‌اش خیلی زیاد است. درباره محیط زیست، تعاریف مختلفی شده است. محیط زیست در یک تعریف عام، به تمام محیطی اطلاق می‌شود که انسان به طور مستقیم و غیرمستقیم به آن وابسته است و زندگی و فعالیت‌های او در ارتباط با آن قرار می‌گیرد.

وقتی به سبک زندگی هم نگاه کنیم، تعاریف زیادی

تعامل داشته است. این تعامل در دوره‌های مختلف، شکل عوض کرده است. انسان ابتدایی یک تعامل بسیار ساده داشته است، از طبیعت و از محیطی که در آن زندگی می‌کرده و زندگی‌اش، ساده بوده است. موقعی که زندگی انسان، صنعتی می‌شود، صنعتی شدن، اقتضائات خاص خودش را دارد که طبیعت را تحت تأثیر خودش قرار می‌دهد. صنعتی شدن از زمان رنسانس اتفاق افتاد و انسانی که مدتی، تعامل مسالمت‌آمیزی با طبیعت داشت، تعاملش با طبیعت، تعامل قهرآمیزی می‌شود. توسعه یافتگی و رشد شتابان یعنی رشدی که انسان را به رفاه برساند. وقتی این از حالت متعادل خودش خارج شد و رشد شتابان به افسارگسیختگی رسید، نیاز دارد که از طبیعت بیشتر استفاده کند، نیاز دارد از منابعی که خداوند متعال در طبیعت با عنوان هدیه برایش قرار داده و موهبت خداوندی است، به صورت نامتعادل استفاده کند. مهم‌ترین چالش زیست محیطی از اینجا شروع می‌شود که انسان تعادل تعاملش را با طبیعت به هم می‌زند. شما نگاه کنید در دیدگاه‌های زیست محیطی، آرای مختلفی وجود دارد. بعضی از دانشمندانی که درباره محیط زیست به مطالعه و نظریه پردازی پرداختند می‌گویند اصلاً انسان هیچ تصرفی در محیط زیست نداشته باشد. یکی از گونه‌های زیست محیطی، همین حیوانات و جانوران هستند. آن‌ها می‌گویند حق ندارید که از هیچ پرنده و حیوانی استفاده کنید یا هیچ درختی نباید قطع شود و در هیچ منبعی نباید تصرف شود. این یک نگاه افراطی است. نگاه افراطی دیگری می‌گوید که طبیعت برای انسان است و همه این‌ها برای انسان است و در واقع موجودات دیگر درجه دو و سه هستند و ما باید تا آنجا که

می‌توانیم و می‌خواهیم و قدرت داریم از این‌ها استفاده کنیم. این‌جا تعادل به هم می‌خورد؛ چون این گروه، بیش از حد از منابع زیست محیطی استفاده می‌کند و طرف دیگر می‌گوید اصلاً استفاده نشود. حالت تعادلش این است که همان‌طور که خداوند متعال می‌فرماید: «سخر لکم ما فی السموات و الارض؛ ما آنچه در زمین و آسمان است مسخر شما قرار دادیم» برای چی؟ برای اینکه به رفاه مطلوب برسیم، به آن حیات طیبه برسیم. بنابراین هم از منابع خداوندی استفاده می‌کنیم و حالت تعادل، این است که از منابع طبیعی استفاده می‌کنیم و هم اینکه بیش از حد استفاده نمی‌کنیم. بنابراین شاید مهم‌ترین چالش این بوده است که تعادل به هم خورده است. تعادل در تعامل با محیط زیست و منابع زیست محیطی به هم خورده است. چالش‌های بعدی پشت سر آن آمده است. اگر آلودگی، یک معضل محیط زیستی در کشورمان هست، چه بحث آلودگی از وسایل نقلیه و ریزگردها و چیزهای مختلفی که می‌بینیم، همه این‌ها ناشی از به هم خوردن آن تعادل است. نوع رفتار و تعامل ما با طبیعت، باید متعادل باشد و لازم است آموزه‌های دینی را در آن رعایت کنیم تا رفاه ما تأمین شود. این طوری نیست که بگوییم حق نداریم از چیزی استفاده کنیم؛ زیرا طبیعت، ظرفیتی برای حتی جذب آلودگی دارد. خداوند تعالی طبیعت را به گونه‌ای خلق کرده است که تا یک حدی خودش می‌تواند این آلودگی را جذب کند و پسماندهایی را که ایجاد می‌شود جذب کند و باعث تخریب نشود؛ اما اگر بیش از این شد و بیش از ظرفیت جذب طبیعت، آلودگی ایجاد کردیم، خودبه‌خود آن رفاهی

اگر

آموزه‌های دینی را در زندگی

رعایت کنیم، نوع تفریح و رفتارهایمان

با یکدیگر حساب شده باشد، به طور طبیعی،

محیط زیست سالمی خواهیم داشت؛ یعنی سبک

زندگی می‌تواند بر محیط زیست اثر

داشته باشد.

دوم: چگونه استفاده کنیم که موجب آلودگی برای همین نسل هم نشود؛ یعنی الان منابع پایان پذیر ما از دو جهت در معرض آسیب قرار دارند: یکی اینکه به علت بد استفاده کردن تمام می شود و دیگر اینکه محیط خودمان را از بین می بریم. اگر منابع تجدیدشونده مثل ماهی ها و جنگل را درست استفاده نکنیم، آن ها را در معرض تخریب قرار می دهیم.

یک نکته زیبایی که در فرمایش مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در این جهت بود، آن است که می فرمایند: ریشه معضلات زیست محیطی، در دو چیز است: یکی از معضلاتش در حوزه فردی و دیگری در حوزه اجتماعی. می فرمایند در حوزه فردی، ریشه معضلات زیست محیطی، خودخواهی انسان ها است؛ یعنی من می آیم آب را آلوده می کنم یا آب را اسراف می کنم، در حالی که با بحران آب مواجه هستیم. یکی از مسئولان می گفت با توجه به اینکه الان بحران داریم، به گونه ای از آب استفاده می کنیم که انگار بر اقیانوس آب نشستیم؛ یعنی این قدر از آب، راحت استفاده می کنیم. من که می دانم آب، کم است و بعد این طور استفاده می کنم، اگر کالبدشکافی کنیم، به تعبیر حضرت آقا به علت خودخواهی است. من خودم را دارم نگاه می کنم و بقیه را اصلاً نگاه نمی کنم که ممکن است افرادی در یک جاهایی باشند که اصلاً آب نداشته باشند و یا سی سال دیگر با کمبود شدید آبی برخورد کنیم. این یکی.

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در حوزه های اجتماعی می فرماید که مهم ترین معضل زیست محیطی، آنچه این چالش ها را ایجاد کرده است، نابرابری های اجتماعی، بی عدالتی ها و نابرابری ها است. فردی سرمایه دارد و می تواند هر چقدر بخواهد، جنگل را تخریب کند و آلودگی ایجاد کند و کارخانه ای تأسیس کند.

از اینجا می خواهیم به سؤال شما برگردم، دین اسلام اولاً:

که دنبالش بودیم، از بین می رود و در عمل توسعه و رشدی که بنا بود مایه رفاهش باشد، برایش یک آفت می شود. نگاه کنید وسیله نقلیه، یک چیزی است که ما را به راحتی از جایی به جای دیگر می رساند و وسیله رفاه است؛ اما وقتی از همین وسیله رفاه، بد استفاده شود، یک آفت است و باعث سرطان و چیزهای دیگر می شود.

پایش: ما با آسیب ها و چالش هایی روبه رو هستیم، چالشی که مربوط به آب و هوا است و مخصوصاً درباره آب خیلی با آن مواجه هستیم، تخریب جنگل ها، چه از طریق کندن و از بین بردن درختان و چه به صورت غیر مستقیم یعنی اینکه بیاییم با دفع زباله های سمی و صنعتی به صورت اتوماتیک، محیط زیست را از بین ببریم و مهم ترین معضلاتی است که فعلاً با آن روبه رو هستیم؛ مانند ریزگردها و... فکر می کنید دین اسلام و سیره پیشوایان چه نقشی در حمایت و حفاظت از محیط زیست دارد و چه نمونه هایی از این ها در سیره معصومین علیهم السلام داریم؟

قبل از اینکه سؤال شما را جواب بدهم، نکته ای در ارتباط با سؤال قبلی شما دارم. یکی اینکه منابع طبیعی ما دو نوع است: یکی پایان پذیر است مثل نفت، گاز، طلا و نقره و...؛ یعنی وقتی استخراج می شوند جایش چیزی به وجود نمی آید؛ مگر اینکه جایش یک چیز دیگری کشف شود. برخی منابع، منابع تجدید شونده اند؛ مثل جنگل، ماهی و آب، که قابلیت تجدید شدن را دارد، البته به شرط اینکه درست استفاده شود. همان بحث عدم تعامل که عرض کردم در اینجا هم هست. در منابع پایان پذیر، نکته ای که بعداً ممکن است به آن اشاره کنم، این است که از این منابع پایان پذیر، بر اساس، اصلی که فقط متعلق به یک نسل نیست و نسل های بعد هم در آن سهم دارند، چگونه باید استفاده کنیم که سهم آنان محفوظ بماند؟

خودخواهانه و ظالمانه نباشد. اسلام ابتدا ریشه را درست می‌کند. بعد از آن جهت، جهات دیگرش را می‌بینیم و نمونه‌هایش را می‌آوریم که ببینید هم در آیات قرآن و سیره و روایات پیشوایان چقدر به محیط زیست توجه شده است و نباید آنها را یک چیز درجه دو و سه بدانیم.

پایش - به نکته خوبی اشاره فرمودید بحث هدایت بین نسلی و خودداری از خودخواهی در مصرف که مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) هم فرموده بودند یکی از سؤالاتمان بود که به زیبایی در بحثان فرمودید. حالا همان طور که فرمودید بحث حفاظت و حمایت از محیط زیست را از دیدگاه سیره پیشوایان معصوم علیهم‌السلام و آیات شریفه قرآن کریم بیان فرمایید؟

• خداوند متعال از فسادکردن در روی زمین نهی کرده است: «لاتفسدوا فی الارض» خداوند می‌فرماید بعد از اینکه زمین را به این خوبی برای شما ایجاد کردیم، شما آن را از بین نبرید و فساد نکنید. یا در جای دیگر می‌فرماید: «و اذا تولی سعی فی الارض لیفسد فیها و یهلک الحرث و النسل و الله لایحب

سعی کرده خودخواهی‌ها و منیت‌ها از بین برود؛ یعنی بحث نوع سبک زندگی ما به گونه‌ای باشد که وقتی دارم از یک منبعی چه آب یا انرژی یا چیز دیگری استفاده می‌کنم، نباید خودخواهانه نگاه کنم. می‌گویم من باید استخرم را پر آب کنم؛ گرچه دیگران بی‌آب باشند.

اسلام آمده است تا ریشه این منیت‌ها، خودخواهی‌ها و تکبرها را در انسان بخشکاند. طبیعتاً اگر ما به آموزه‌های دینی در این باره عمل کنیم؛ یعنی انسان تربیت شده دین اسلام که به تعبیری از یک طرف خلیفة الله است؛ یعنی «جاعلکم فی الارض خلیفه». جانشین خداوند و خلیفه خداوند هیچ‌گاه حاضر نمی‌شود که رفتارش خودخواهانه باشد. از طرفی می‌فرماید که ما این طبیعت را در دست شما امانت قرار داده‌ایم. در جاهای مختلف می‌فرماید که این امانتی در دست انسان است و این امانت را دیگران در واقع توانسته‌اند تحمل کنند. قرآن، انسان را امانتدار الهی مطرح می‌کند. امانتدار الهی، ابعاد مختلفی دارد: یکی از ابعادش همین امانت طبیعت است.

طبیعت، موهبت و امانتی در دست انسان است. اگر انسان طبق تربیت دین اسلام، خودش را خلیفه خداوند و از طرف دیگر امانتدار الهی بداند، هیچ‌گاه حاضر نخواهد شد با امانت خدا بد رفتار کند. خداوند فرموده که ما امانت را در اختیارتان قرار دادیم که رفاه خودتان و همه انسان‌ها را تأمین کنید. می‌فرماید: «خلق لکم ما فی السموات و ما فی الارض» ما این را برای همه آفریده‌ایم، نه برای شخص شما. وقتی می‌فرماید: «خلق لکم» این «لکم» شامل همه افراد این نسل و هم شامل همه افراد نسل‌های بعد می‌شود. ما برای همه شما این چیزها را آفریده‌ایم.

بنابراین اسلام ما را طوری تربیت می‌کند که رفتارمان

مسخر کرده است که هر طور دلش بخواهد با این زمین، رفتار کند و این، یعنی تخریب محیط زیست. اشکال دیگری که می‌گیرند، این است که ادیان از جمله دین اسلام، دنیا را بسان مسافرخانه‌ای بیش نمی‌داند؛ چون هدفش آخرت است، می‌گوید: ای انسان! جا و مقصدت جای دیگر است و اینجا موقت و محل گذر است و جای ماندن نیست. کسی که چنین تفکری دارد و دنیا را مسافرخانه می‌انگارد، دیگر به آبادی‌اش توجه ندارد. این تفکر موقت‌انگارانه سبب تخریب

محیط‌زیست می‌شود، در صورتی که چنین نیست.

در همین آیه‌ای که خدمت شما عرض کردم،

خداوند می‌فرماید: زمین را آباد کنید. پس

این به آن معنا نیست که به محیط زیست

توجه نکنیم. بلکه هدف اصلی ما قیامت

است؛ ولی «الدنیا مزرعة الآخرة». یعنی

برای این که آنجا برویم، باید از این مسیر

برویم بنابراین آیات فراوانی داریم که طبیعت

و محیط زیست، مورد اهتمام قرآن است.

درباره روایات، روایتی از امام صادق علیه السلام آورده‌ام این است

که فرموده‌اند: زندگی بدون داشتن سه چیز برای انسان گوارا

نیست: هوای تمیز، آب فراوان و زمین حاصل خیز که هر

سه از مظاهر محیط زیست است. حضرت می‌فرماید: هوای

گوارا و تمیز جزو رفاه انسان و از عوامل گوارایی زندگی برای

افراد است. سومین مطلب، زمین حاصل خیز است؛ یعنی

این حدیث نشان می‌دهد که امام علیه السلام به سه عامل اساسی

در محیط زیست توجه کرده است که به سبک زندگی

مهم‌ترین
چالش زیست محیطی از اینجا
شروع می‌شود که انسان تعادل تعاملش
را با طبیعت به هم می‌زند. بعضی از دانشمندان
که درباره محیط زیست به مطالعه و نظریه‌پردازی
پرداختند می‌گویند اصلاً انسان هیچ تصرفی در
محیط زیست نداشته باشد.

همچنین در این باره داریم که اگر امام سجاده علیه السلام در

راهی حرکت می‌کردند و یک کلوخ در راه می‌دیدند از

«الفساد.»^۱ قرآن درباره یکی از ویژگی‌های مفسدان می‌فرماید: آنان کسانی هستند که به تخریب زمین می‌پردازند، زمین و طبیعت را تخریب می‌کنند، کشت و زراعت را نابود می‌کنند، نسل را نابود می‌کنند؛ یعنی وقتی شما محیط زیست را تخریب و آلوده کردید و نعمت‌ها و موهبت‌های خداوند را که برای همگان ایجاد کرده است، از بین بردید، موجبات از بین بردن نسل‌ها فراهم می‌شود. قرآن می‌فرماید این‌ها کسانی هستند «و یهلك الحرث والنسل؛ هم کشاورزی و هم نسل را از بین می‌برند.»

همچنین در موارد دیگری می‌بینیم که

خداوند متعال به خیلی از مظاهر طبیعت

قسم می‌خورد؛ مانند ستارگان، زمین،

خورشید و... که همه این‌ها مظاهر

طبیعتند و پروردگار به آنها قسم

خورده است.

همچنین در آیه دیگری می‌فرماید:

«هو انشأکم من الارض و استعمرکم فیها.»^۲

خداوند می‌فرماید: او، خدایی است که شما را از زمین

آفرید و از شما خواست که زمین را آباد کنید. اینجا نکته‌ای

را عرض کنم. بنده یک مقاله‌ای دارم با عنوان «چالش‌های

زیست محیطی.» در این مقاله چالش‌های دینی زیست محیطی

بررسی شده است. برخی از محیط زیستی‌ها، بوم‌شناسان و

زیست‌شناسان، ادیان را سبب تخریب محیط زیست دانسته‌اند؛

مثلاً گفته‌اند همین آیه‌ای که عرض کردم خدمت شما، شبیه

آن را در ادیان، تورات و انجیل داریم که «سخر لکم ما فی

السموات و الارض.» می‌گویند که خداوند، انسان را بر زمین

۱. بقره/۲۰۵.

۲. هود/۲۱.

پایش - یکی از نکات و اشکالاتی که فعلاً در بحث دین و رابطه‌اش با محیط زیست مطرح می‌شود همین اشکالاتی بود که فرمودید که بعضی معتقدند آموزه‌های ادیان به صورت مستقیم یا غیر مستقیم موجب تخریب محیط زیست می‌شود و بعد زیبا فرمودید که وقتی افراد به کاشت درخت، یا آلوده نکردن نهرها یا چاه‌های آب تشویق می‌شوند، این‌ها نشان‌دهنده آن است که به محیط زیست توجه می‌شود و اگر نمی‌خواستند توجهی داشته باشند یا دنیا را مسافرخانه‌ای بدانند که هر گونه آلودگی در آن، مهم نباشد، قطعاً این سفارش‌ها را مطرح نمی‌کردند.

حتی در ادیان دیگر، ادیانی مثل بودا و برهما به محیط زیست توجه می‌کنند. برخی توجه خاصی به بعضی مظاهر طبیعی مثل آب دارند. یا در هندوستان، برخی حیوانات مثل گاو، مقدس است. پس نمی‌توان گفت که این‌ها به محیط زیست بی‌توجه‌اند؛ بلکه بیش از حد توجه می‌کنند و می‌گویند اصلاً به این دست نزن و برایش تقدس بیش از حد قائلند. در بعضی ادیان غیرالهی، این گونه است.

پایش - به نظر شما چه راه‌کارهایی برای پایداری سلامت محیط زیست و رسیدن به رفاه پایدار وجود دارد؟ درباره محیط زیست چه راه‌کارهای دینی و غیردینی وجود دارد؟

• ابتدا اشاره کردم که دین در وهله اول آمده است تا مسأله را به صورت ریشه‌ای حل کند؛ یعنی انسان‌ها را تربیت کند، تا انسان‌ها طبق فرهنگ دینی تربیت نشوند و سبک زندگی‌شان را اصلاح نکنند، عوامل درجه دو که عوامل بازدارنده شمرده می‌شوند خیلی مؤثر نیستند. به همین علت، اگر شما نگاه کنید در دنیا از دهه‌های آخر ۱۹۸۰ - ۱۹۷۰ این مباحث مطرح شده است. بحث اجلاس خاک در سال ۱۹۷۲-۱۹۷۰ بود، از آن به بعد اعلامیه‌ها و کمیسیون‌های

مرکب پیاده می‌شدند. این یک سبک زندگی است. ممکن است من راهم را کج کنم و کلوخ هیچ اذیتی نداشته باشد؛ ولی این سبک، محیط زیست را برای دیگران مهیا می‌سازد. از خود پیامبر ﷺ روایت شده است که سه گروه، مورد لعنت خداوند قرار می‌گیرند: (۱) کسانی که اماکن عمومی، سایه‌بان‌ها و محل پیاده شدن مسافران را آلوده کنند؛ یعنی آنجایی که افراد، زیاد رفت‌وآمد می‌کنند، آنجاها را آلوده کنند. نگاه کنید چقدر حضرت به حفظ محیط زیست توجه دارند که می‌فرمایند: کسی که این کار را کند، خدا لعنتش می‌کند؛ (۲) کسانی که آب‌های عمومی را غصب کنند و نگذارند دیگران از آب استفاده کنند؛ (۳) کسانی که سد معبر کنند و مانع عبور دیگران شوند، این‌ها هم مورد لعنت خداوند هستند.

در جای دیگر پیامبر ﷺ می‌فرمایند که از قضای حاجت، کنار چاه آب آشامیدنی و یا نهر و درخت میوه پرهیزید می‌بینید که این‌ها چقدر بر محیط زیست اثر دارد. معصومان ﷺ هم به نوع زندگی ما اشاره کرده‌اند و هم اینکه مؤلفه‌هایی را برشمرده‌اند که سبب محیط زیست سالم می‌شوند. همچنین روایتی داریم که مسلمانان و انسان‌ها به زراعت و درختکاری تشویق شده‌اند. حتی روایتی است که می‌فرمایند اگر حتی روز قیامت هم برپا شود و ما به اندازه کاشتن یک نهال فرصت داشته باشیم، نگوئید که دارد قیامت برپا می‌شود، آن نهال را بکارید. چقدر مهم است که حضرت می‌فرماید با اینکه دارد قیامت برپا می‌شود، نهال را بکارید. این بهترین پاسخ برای کسانی است که می‌گفتند شما دنیا را موقت می‌پندارید. این‌ها نمونه‌هایی از سیره و سخنان ائمه درباره محیط زیست است.

نوع

در این زمینه یک نهاد خوب به نام نهاد امر به معروف و نهی از منکر داریم. نماز و روزه جزو فروع دین ماست. در ماه رمضان، عطر رمضان همه جا هست چرا عطر امر به معروف و نهی از منکر وجود ندارد. یکی از مواردی که می شود امر به معروف و نهی از منکر کرد درباره تخریب محیط زیست است. این کار، منکر است حفظ محیط زیست معروف است و باید امر به معروف را احیا کنیم. امر به معروف خیلی می تواند به بحث‌هایی مثل محیط زیست کمک کند، ضمن اینکه اگر توجه داشته باشید به سبک زندگی هم مربوط است. گاهی سبک یک کسی، آن است که می گوید به من چه، عیسی به دین خود و موسی به دین خود، هرکسی را در قبر خودش می گذارند؛ اما اگر مال خودش باشد، نمی گوید به من چه که فلانی دارد محیط زیست را خراب می کند. این یک سبک زندگی است و سبک دیگر این است که می گوید: اگر یک زشتی وجود دارد، من نباید به آن بی اعتنا باشم و باید امر به معروف کنم؛ ولی باید راهش را یاد بگیرد که چگونه امر به معروف کند. این دقیقاً یک سبک زندگی است که می تواند روی محیط زیست اثر بگذارد. مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) یک جایی می فرمایند: بحث محیط زیست، یک بحث شخصی و این دولت و آن دولت نیست، بحثی ملی است. همه دولت‌ها باید به آن توجه کنند، یا در بعضی از جاهای دیگر می فرمایند: این مسأله، منحصر به دولت نیست و تعبیر، این است که این وظیفه، حاکمیتی است و باید سند ملی محیط زیست ایجاد شود و پیوست زیست محیطی برای همه طرح‌ها ایجاد شود. گاهی وقت‌ها یک فرد،

رفتار و تعامل ما با طبیعت، باید متعادل باشد و لازم است آموزه‌های دینی را در آن رعایت کنیم تا رفاه ما تأمین شود. این طوری نیست که بگوییم حق نداریم از چیزی استفاده کنیم؛ زیرا طبیعت، ظرفیتی برای حتی جذب آلودگی دارد.

مختلفی ایجاد شده است و مقرراتی را نوشته‌اند و اعلامیه‌های محیط زیست و بیانیه‌هایی را اعلام کرده‌اند که ضمانت اجرایی ندارد، تا وقتی انسان‌ها تربیت نشوند، فایده چندانی ندارد. قانون باید باشد و خوب است. به همین علت، حضرت آقا یکی از چیزهایی که تأکید می کنند این است که باید قانون محیط زیست را اصلاح کنیم و باید جریمه‌های سنگینی وضع کنیم؛ اما آن‌ها در درجه دوم اهمیت است. درجه اول این است که آن آموزه‌های دینی را که برای تربیت انسان است و خودخواهی و ظلم را از بین می برد، نهادینه کنیم. فرهنگ سازی می تواند در این جهت جواب بدهد؛ یعنی باید برای مردم فرهنگ سازی کنیم. خیلی از مردم، ناآگاهانه محیط زیست را تخریب می کنند. خیلی از افراد از روی آگاهی، محیط زیست را تخریب نمی کنند؛ بلکه بعضی خطر را احساس نمی کنند. همچنین باید فرهنگ سازی شود؛ یعنی بیاییم، مثلاً بحث کمبود آب و بحران آب را برای مردم ملموس کنیم. یک بخش به خود صدا و سیما برمی گردد و یک بخش به معلمان، آموزگاران و اساتید برمی گردد. یکی از پژوهشگرها که درباره تدبیر آب کار می کنند گفته‌اند چقدر خوب بود که می توانستیم در همایشی که مبلغان، پیش از رمضان داشتند، کسی بیاید بحث بحران آب را برای خود مبلغان، ملموس کند تا آن‌ها این را برای مردم ملموس کنند. ممکن است مردم بدانند؛ ولی برایشان ملموس نیست و باور نکرده‌اند. علم با باور فرق می کند. صدا و سیما می تواند بخشی را فرهنگ سازی و ملموس کند، معلمان، اساتید و روحانیان هم می توانند نقش مؤثری داشته باشند.

زیست را تخریب می‌کند که یک کار فردی است؛ اما گاهی یک طرحی ایجاد می‌شود که خود دولت انجام می‌دهد و این کار، موجب تخریب محیط زیست می‌شود. به همین علت است که حضرت آقا می‌فرمایند: همه طرح‌ها باید یک پیوست زیست‌محیطی داشته باشند که بررسی شود که واقعا این طرح، محیط زیست را تخریب نکند یا در جای دیگر می‌فرمایند که وظیفه حفاظت از محیط زیست، منحصر به دولت نیست؛ بلکه همه مسئولان اعم از دولت، مجلس، قوه قضائیه و شهرداری، همه باید به این مسأله بپردازند. بنابراین وقتی فرهنگ‌سازی و امر به معروف شد، نوبت به دولت می‌رسد. دولت اسلامی، دولت مقتدری است، دولتی که مالکیت اولیه تمام منابع زیست‌محیطی در اختیار دولت و انفال، مال دولت است. بنابراین اگر دولت می‌خواهد به اصطلاح بهره‌وری را بالا ببرد، باید در هر طرحی، سند زیست‌محیطی آن هم در کنارش باشد. در ضمن، اگر کسی تخلفی کرد، حتی خود دولت، باید جرم حساب شود. جرم‌بودن درباره تخریب محیط زیست باید جا بیفتد. باید با کسی که محیط زیست را تخریب می‌کند برخورد شود. فرهنگ‌سازی و بقیه کارها باید هم‌زمان صورت بگیرد. باید متوجه فرهنگ‌سازی و تربیت بود و باید امر به معروف احیا شود. دولت، قوه قضائیه و مقننه هم باید به وظیفه‌شان عمل کنند.

پایش - فکر می‌کنید به صورت مشخص دولت باید چه کارهایی را در سطح کلان، انجام دهد؟ چه کارهایی نقش مهمی در تخریب محیط زیست و به نوعی زندگی انسان دارد؟

- از دو جهت می‌شود به این مسأله، نگاه کرد: یکی بحث تخریب منابع زیست‌محیطی و استفاده نادرست از منابع زیست‌محیطی است؛ چون اشاره کردم منابع زیست‌محیطی را

است. دولت باید با سیاست‌های تشویقی و تنبیهی کاری کند که کارخانه‌ها از فن‌آوری‌هایی استفاده کنند که کمتر آلودگی ایجاد می‌کند.

بحث دیگر عدالت بین نسلی است حضرت آقا راهبردی تحت عنوان عدالت بین نسلی در بهره‌برداری از منابع طبیعی ارائه دادند که خیلی به بحث محیط زیست ارتباط دارد. وقتی ما به آموزه‌های دینی نگاه می‌کنیم، می‌بینیم که این منابع، مربوط به یک نسل نیست؛ مثلاً وقتی از امام صادق (ع) درباره اراضی عراق سؤال می‌کنند اراضی عراق، مفتوح العنوه است که مال عموم مسلمانان است؛ برخلاف انفال که ملک دولت اسلامی است. اراضی مفتوح العنوه، یعنی زمین‌هایی که فتح شده‌اند. شخصی از امام درباره این اراضی سؤال می‌کند و ایشان می‌فرمایند که این‌ها برای تمام مسلمانان است، چه کسانی که الان مسلمان شده‌اند و چه کسانی که بعداً مسلمان می‌شوند و چه کسانی که بعداً متولد می‌شوند و هنوز متولد نشده‌اند. این به‌خوبی نشان می‌دهد که این روایت در کنار آن آیاتی که «خلق لکم؛ این‌ها را برای همه شما آفریده‌ام» نشان‌دهنده این است که این‌ها فقط مربوط به یک نسل نیست و در استفاده از این منابع زیست‌محیطی باید حق و سهم نسل‌های بعد را در نظر داشته باشیم که برای همین هم باید فرهنگ‌سازی شود؛ چون ما خطرات پنج سال آینده خودمان را درست نمی‌توانیم ببینیم تا چه برسد به نسل‌های بعد که باید برای این‌ها بیشتر فرهنگ‌سازی شود و باید بیشتر از ابزارهای حاکمیتی استفاده کنند.

در شریعت اسلام در اختیار دولت قرار داده و انفال، مال دولت است. بنابراین چه دولت خودش بخواهد استفاده کند و چه در اختیار دیگران بگذارد، باید یک خط قرمز بحثش، حفظ محیط زیست باشد.

نکته دوم در بحث آلودگی‌ها است. مهم‌ترین عوامل آلودگی در شهرهای بزرگ آلودگی‌هایی است که اکثراً یا کارخانه‌های دولتی ایجاد می‌کنند یا سیاست‌های دولت سبب آن شده است. دولت باید با خودروسازها به گونه‌ای تعامل داشته باشد که خودروهایی با آلودگی کمتر تولید کنند و یا وسایل عمومی به گونه‌ای فراهم شود که مردم از وسایل شخصی‌شان کمتر استفاده کنند. الان در تهران شاید خیلی از مردم دوست داشته باشند از مترو یا وسایل عمومی استفاده کنند؛ اما به دلیل شلوغی، امکان استفاده از مترو وجود ندارد. بنابراین باید در تخصیص بودجه، اهم و مهم شود، از طرف دیگر باید فرهنگ‌سازی شود. باید زمینه‌هایش را ایجاد کنیم تا مردم از خودرو استفاده نکنند و از وسایل عمومی استفاده کنند. همیشه نمی‌شود بگوییم: مردم شما صرفه‌جویی کنید؛ ولی خودرویی در اختیارشان قرار دهیم که پرمصرف باشد و محیط زیست را آلوده کند. همچنین اگر سدهایی احداث می‌شود یا طرح‌های دیگری اجرا می‌شود همه باید به نوعی باشند که محیط زیست را تخریب نکنند. دولت می‌تواند این کارها را بکند و ممکن است بعضی از چیزها بودجه بخواهد؛ ولی امور دیگری هم هست که با سیاست‌گذاری و مدیریت درست می‌شود. یک بحثی که معمولاً در دنیا برای جلوگیری از تخریب محیط زیست وجود دارد، مالیات‌های زیست‌محیطی و بارانه‌ها